

ДЖЕРЕЛА З ІСТОРІЇ РЕЛІГІЙНИХ ОБ'ЄДНАНЬ В УКРАЇНІ XIX – ПОЧАТКУ ХХІ ЄТОЛІТТЯ

Орлов Владлен Миколайович

науковий співробітник науково-дослідного сектору науково-освітньої роботи
Полтавського музею авіації і космонавтики, відділу Полтавського краєзнавчого
музею імені Василя Кричевського; кандидат історичних наук
(м. Полтава, Україна)

Джерельна база з історії релігійних об'єднань в Україні XIX – початку ХХІ століття представлена опублікованими та неопублікованими джерелами. За змістом їх варто розподілити на сім видів: документальні, статистичні, соціологічні, законодавчі, експертизи, першоджерела засновників громад та твори ідеологічного спрямування, періодична преса.

Першу групу становлять документальні джерела, які відображають ставлення органів державної влади в Російській, Австро-Угорській імперіях, СРСР та незалежній Україні до релігійних громад цього хронологічного періоду. За походженням зазначену групу варто розподілити на наступні різновиди: 1) Інформаційні звіти та інструктивні матеріали, які ілюструють релігійну ситуацію; заяви та офіційне листування представників органів державної влади (наприклад: джерела Центрального Комітету Комуністичної партії України, уповноважених Ради у справах релігій при Раді Міністрів УРСР, Ради у справах релігій при Кабінеті Міністрів України, Державного комітету України у справах національностей та релігій, департаментів Міністерства закордонних справ України) з релігійними інституціями; 2) Довідки про діяльність та кількісний склад релігійних об'єднань; 3) Річні звіти щодо дотримання законодавства у царині свободи совісті; 4) Звернення та скарги представників релігійних громад до перелічених офіційних органів державної влади.

Зазначена категорія представлена неопублікованими джерелами, котрі зберігаються у фондах центральних та регіональних архівних установ: наприклад, основні фонди Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України, Центрального державного архіву громадських об'єднань України або Державного архіву Полтавської області тощо. До документальних джерел необхідно віднести щорічні інформаційні звіти, у яких містяться детальні дані діяльності релігійних громад протягом календарного року в конкретному адміністративно-територіальному регіоні України.

Друга група представлена статистичними джерелами, котрі містять загальну інформацію про чисельність релігійних громад у Російській та Австро-

Угорській імперіях, у колишньому СРСР та в незалежній Україні у чітко визначений хронологічний період та надають можливості здійснити підрахунки загальної кількості релігійних спільнот за видовою та регіональною ознаками. Статистичні довідки також містять дані про наявність культових споруд та закладів, здійснюючих освітню діяльність. Ця група є найбільш чисельною й представлена як матеріалами статистичних щорічників, так і окремими звітами [1–4]. Окрему категорію становлять статистичні звіти, які інформують про кількість населення та площу адміністративно-територіальних одиниць України та містять загальнодержавні показники. Демографічну характеристику релігійних громад визначено у річних та поточних звітах Міністерства культури України та Державної служби статистики України за 2012–2013 роки. Наявність переліченої інформації дає можливість здійснити обрахунки загальної чисельності релігійних формувань [5].

Третя група представлена соціологічними джерелами, які ілюструють рівень релігійності населення, перспективи розвитку міжконфесійних та етнокультурних відносин в Україні та вказують на загальну динаміку розвитку релігійної інституційності в сусідніх країнах Центральної, Південно-Східної Європи та на пострадянському просторі [6].

До четвертої групи варто віднести джерела законодавчого та нормативно-правового спрямування (закони України, підзаконні нормативно-правові акти), з-поміж яких на особливу увагу заслуговують наступні правові акти: Закон України «Про внесення доповнень і змін до Закону Української РСР «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 грудня 1993 року [7, с. 5], Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 1 грудня 1999 року [8], Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо права релігійних організацій на постійне користування земельною ділянкою» від 15 січня 2009 року, котрий регулює питання землевідведення та землекористування, з акцентом на неможливості використання їх у підприємницькій діяльності [9, с. 868], Указ Президента України № 279/2002 від 21 березня 2002 року «Про невідкладні заходи щодо остаточного подолання негативних наслідків тоталітарної політики колишнього Союзу РСР стосовно релігії та відновлення порушених прав церков і релігійних організацій» [10, с. 10].

Складність у співіснуванні різних конфесій, активна критика представників антикультових рухів спричинила питання експертизи деяких релігійних громад. Тому п'ятою категорією джерел є експертні оцінки щодо діяльності й місіонерської роботи релігійних організацій [11]. Шоста група – першоджерела засновників релігійних громад та твори ідеологічного змісту.

Сьому групу відображають видання періодичної преси, які в свою чергу, представлені газетами, журналами, постерами, брошурами, листівками. Група репрезентована релігійною періодикою як представників історичних конфесій, так і виданнями, метою яких є опис та характеристика громад. До цієї групи джерел варто віднести публікації уміщені у популярних періодичних виданнях: Ця категорія джерел відрізняється значною амплітудою поглядів щодо релігійної тематики: від пропагандистських рекламних публікацій до статей спрямованих проти діяльності релігійних спільнот.

Таким чином, необхідно зауважити, що джерела можна структурувати на сім основних груп, серед яких документальні, статистичні, соціологічні, законодавчого та нормативно-правового спрямування, експертні оцінки щодо діяльності релігійних громад, твори ідеологічного змісту та періодичні видання. Перелічені категорії джерел надають можливість всебічно охарактеризувати релігійних об'єднань в Україні упродовж ХІХ – початку ХХІ століття.

Література

1. Статистичний щорічник України за 2000 рік / Державний комітет статистики України ; [за ред. О. Г. Осауленко]. – К. : Техніка, 2001. – 599 с.
2. Статистичний щорічник України за 2004 рік / Державний комітет статистики України ; [за ред. О. Г. Осауленко]. – К. : Видавництво «Консультант», 2005. – 591 с.
3. Статистичний щорічник України за 2008 рік / Державний комітет статистики України ; [за ред. О. Г. Осауленко]. – К. : Державне підприємство «інформаційно-аналітичне агентство», 2009. – 566 с.
4. Статистичний щорічник України за 2010 рік / Державний комітет статистики України ; [за ред. О. Г. Осауленко]. – К. : ТОВ «Август Трейд», 2011. – 559 с.
5. Демографічна ситуація в Україні у 2012 році : №10.2-24-81 від 15.02.2013 [Електронний збірник] / Державна служба статистики України. – Експрес-випуск. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>. – Назва з екрану.
6. Вопросы свободы совести и религиозных организаций в Республике Беларусь : [сб. документов и материалов / авт.-сост. М. В. Цвиллик ; под ред. В. И. Новицкого]. – Минск : Издательство «Четыре четверти», 2005. – 336 с.
7. Закон України «Про внесення доповнень і змін до Закону Української РСР «Про свободу совісті та релігійні організації» : за станом на 23 груд. 1993 р. // Голос України. – 1994. – № 5 (755) 12 січня. – С. 5.
8. Закон України про свободу совісті та релігійні організації : за станом на 1 груд. 1999 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Парламентське видавництво, 1999. – 18 с. – (Серія «Закони України»).
9. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо права релігійних організацій на постійне користування земельною ділянкою» : за станом на 15 січ. 2009 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2009. – № 23. – С. 868.
10. Указ Президента України № 279/2002 від 21 березня 2002 року «Про невідкладні заходи щодо остаточного подолання негативних наслідків тоталітарної політики колишнього Союзу РСР стосовно релігії та відновлення порушених прав церков і релігійних організацій» // Урядовий кур'єр. – 2002. – № 60. – С. 10.
11. Експертизи по Саентологии / Община Церкви Саентологии города Киева. – К. : Видавництво ТОВ «Швидкий Рух», 2004. – 203 с.